

O RELATARE DESPRE CUCERIREA CETĂȚII ORADEA DE CĂTRE TRUPELE IMPERIALE ÎN ANUL 1692

Diana IANCU*

A RELATING ABOUT THE CONQUEST OF ORADEA BY THE IMPERIAL TROOPS IN 1692

Abstract

In this paper we present a document that describes some aspects of Oradea fortress history. We focus on the Ottoman siege of the fortress in 1598 and 1660, concluded with the conquest of the Oradea's fortress. They reigned here until 1692, when the Austrian troops conquered the fortress and the city of Oradea, fact that caused significant changes in the politic, cultural, social and religious life of Oradea city.

Keywords: Oradea, Demetrio Degni, Donath Heissler, Ottoman Empire, siege.

Introducem în circuitul științific un document în care este consemnată cucerirea Cetății Oradea, în anul 1692, de către trupele imperiale conduse de renumitul comandant Donath Heissler. Documentul la care ne referim este conservat la Arhivele Statului din Modena (Italia), fondul *Miscellanea Avvisi a stampa*, relatarea purtând următorul titlu: *Breve e veridica Relazione del sig. generale Co: Haysler dell'inespugnabile città e Fortezza del gran Varadino resosi all'armi invitte della Maestà dell' Imperatore il giorno 5.giugno 1692 / in Modona, nella stamperia del Degni 1692*¹.

Demetrio Degni s-a născut la Barletta în anul 1648. În anul 1671 s-a transferat la Modena, unde, după o scurtă perioadă de inactivitate, a instalat o tipografie în care a tipărit mai multe cărți, dar în special o gazetă săptămânală. În apropierea tipografiei și-a deschis și o „librărie”. Despre activitatea sa tipografică avem informații certe începând cu anul 1677. În acel an a fost tipărit un volum de poezii intitulat *De Bello Siciliae*, semnat de medicul Bernardino Ramazzini.

Prestigiul jurnalistului a sporit prin editarea unei gazete săptămânale cu titlul: *Modona*. Cuprindea știri aduse de curieri din diverse orașe europene. Rubricile ziarului lui Demetrio Degni începeau cu știrile din Italia. Degni, care era totodată tipograf, editor și redactor, acorda prioritate informațiilor de ordin diplomatic și militar.

Perioada de activitate intensă a coincis cu asediul otoman al Vienei – 1683 și cu acțiunile Ligii Sfinte, care au respins trupele otomane. Demetrio Degni a publicat *Giornali dal campo Cesareo*. În acest periodic a descris activitatea trupelor în diferite tabere imperiale. Activitatea publicistico-editorială a lui Demetrio Degni se caracterizează și prin publicarea volumelor cu caracter istorico-militar. În 1684 a tipărit *Ragguaglio storico di quanto è accaduto nell'assedio di Vienna e l'Assedio di Vienna d'Austria*, iar în 1685 a apelat la dramaturgul Bartolomeo Scala pentru publicarea volumului *Ungheria Compendiata*, în

* Muzeul Cetății și Orașului Oradea, iancudiana@yahoo.com.

¹ Archivio di Stato di Modena, *Miscellanea Avvisi a stampa*, b. [busta=plicul] nr. 3: *Breve e veridica Relazione dal sig. generale Co: Haysler dell'inespugnabile città e Fortezza del gran Varadino resosi all'armi invitte della Maestà dell' Imperatore il giorno 5.giugno 1692 / in Modona, nella stamperia del Degni 1692*.

care autorul, utilizând opere cu caracter istoric, a făcut o radiografie a istoriei Orientului european².

În prefața cărții *Diario della campagna fatta in Ungheria del 1688* își prezenta metodele de lucru. Sublinia faptul că prezintă informațiile cu obiectivitate și sinceritate. Autorul utiliza metode tipic jurnalistice, având la bază cultul știrii, valoarea obiectivă a evenimentului. Intenția lui este aceea de a furniza date și nu păreri³.

Demetrio Degni a intrat în conflict cu autoritățile ecleziastice, la 28 martie 1698 fiind privat, de către Inchiziție, de licența de a tipări. Episodul poate fi inserat într-un moment de anumită tensiune politică. La acel moment, Curia se confrunta cu o renaștere periculoasă a mișcării (import-export-print) a cărților interzise, realizate cu complicitatea mai multor vânzători de carte și cu plăcerea ambiguă a casei Este, care pare că achiziționa aceste cărți pentru biblioteca lor.

Condamnarea lui Degni s-a dorit a fi una preventivă și exemplară. I s-a dat șansa de dezlegare, cu condiția să se căiască în public, în fața tuturor celorlalți librari din Modena, cu pocăință și devotament. Odată făcut acest act de penitență, uneltirile împotriva lui nu au încetat. După ce a publicat în 1699 *Compendiu de Historia*, prin care a sintetizat evenimentele secolului precedent, în anul 1701 a fost din nou cenzurat. De această dată acuza venea din partea Statului. Erau anii războiului de succesiune spaniolă. În valea Padului se confruntau armatele imperiale și franco-spaniolă. Rinaldo I, Duce de Modena, a decis inițial să mențină o politică de neutralitate. Demetrio însă, în gazeta sa, a criticat manevrele militare ale Mareșalului Cattinat, comandantul suprem al armatelor franco-spaniole. Ducele de Modena, Rinaldo, cu o mare diplomație, a trimis doi ambasadori să se scuze cu ambii comandanți ai armatelor. A primit plângeri din partea comandantului Cattinat pentru informațiile publicate în articolul respectiv. Pentru a evita complicațiile internaționale, Ducele a decis suspendarea publicației. După acest episod, Degni a părăsit Modena și s-a stabilit la Cesena, unde a publicat un ziar intitulat *Cesena*. Între anii 1709 – 1710 a publicat *Compendio storico* și *Il Mondo in armi*. În anul 1713 a fost nevoit să părăsească Cesena pentru a se stabili la Pesaro, unde a continuat activitatea de tipărire a gazetelor⁴.

În partea introductivă a textului intitulat *Breve e veridica Relazione del sig. generale Co: Haysler dell'inespugnabile città e Fortezza del gran Varadino resosi all'armi invitte della Maestà dell' Imperatore il giorno 5 giugno 1692* se face referire la poziția geografică, respectiv strategică a orașului Oradea, la forța și totodată la vechimea acestui oraș. Se menționează faptul că este locul unde au fost înmormântați doi regi renumiți: regele Ladislau I și regele Sigismund de Luxemburg. Autorul nu omite menționarea unui fapt semnificativ din istoria orașului Oradea, și anume că era un oraș episcopal. În continuare, relatează asediile întreprinse de turci în anii 1598 și 1660. Reproducem în rândurile următoare consemnările cu privire la atacarea și cucerirea cetății: „Acest mare oraș arhiepiscopal a suferit în anul 1598, când puterea era în mâna austrieilor, un asediu riguros cu 60 m. de combatanți, sub conducerea lui Omar Pașa, dar datorită valorosului curaj al lui Melchior Redern (Melchior von Rödern) și Kirel Georgi (Király György)⁵, care erau atunci comandanți, Pașa a fost respins cu vitejie de 12 ori”. Asediatorii, care au încercat cucerirea cu pierderea a 13 m. dintre oamenii săi, au hotărât încetarea asediului.

Documentul face referire la cucerirea cetății Oradea de către turci în anul 1660. Au fost apoi constrânși, Garnizoana militară și orașenii, să capituleze înaintea lui Ali Pașa, care în anul 1660 a trecut cu furie la asaltul Cetății cu 50 de mii de combatanți. Pe lângă moartea colonelului Ratz Ianos, care era comandantul cetății, efectivul garnizoanei se micșora zi de zi, și era mai mereu disperată în speranța unui ajutor. În cele din urmă, la

² Salvatore Adorno, *Demetrio Degni*, în *Dizionario biografico degli italiani*, 1988 (http://www.treccani.it/enciclopedia/demetrio-degni_%28Dizionario-Biografico%29/).

³ Rosa Lupoli, *Demetrio Degni primo „giornalista” modenese*, în „Quaderni Estensi”, IV (2012), p. 362-385.

⁴ http://www.treccani.it/enciclopedia/demetrio-degni_%28Dizionario-Biografico%29/.

⁵ *Breve e veridica Relazione dal sig. generale Co: Haysler dell'inespugnabile città e Fortezza del gran Varadino resosi all'armi invitte della Maestà dell' Imperatore il giorno 5 giugno 1692* / in Modona, nella stamperia del Degni 1692.

7 august, după două luni de asediu dur, dislocând serviciul garnizoanei și a cetățenilor, în număr de 300, trupele s-au îndreptat spre Debrețin, astfel această cetate a rămas sub puterea turcilor⁶.

Oradea a devenit reședință de pașalâc până în anul 1692, când cetatea a fost cucerită, după un lung asediu, de către armata habsburgică, aflată sub conducerea generalului Donath Heissler, despre care se consemnează următoarele: „Ajungând generalul Haysler în piață, a dat dispozițiile necesare, a ridicat «bateriile», apa din șanț a fost golită, a început să-i chinuiască pe asediați cu bombardarea neîncetată, și cu frecvența unui număr mare de grenade, bombe, cărora cu același elan le răspundeau turcii, au fost vărsări de sânge de ambele părți. Dar, în cele din urmă, apărătorii, în lipsa alimentelor și speranța unui ajutor (în zadar Tekely le-a promis ajutor) și văzând atacată Garnizoana, obosiți de lungile bătălii, reduși la extrem de multe privațiuni, pentru a nu se vedea măcelăriți de atacatori, dacă ar fi fost cuceriiți prin forța armelor, au arborat steagul alb și au capitulat, prin acceptarea unor condiții, care le-au fost acordate de către General”⁷.

Deosebit de semnificative din perspectiva noastră sunt concluziile din încheierea relatării: „Pentru creștinism a fost însemnată recâștigarea cetății, care poate fi numită zidul de apărare a Regatului Ungariei, care deschide calea unor semnificative și glorioase progrese, care ține într-o ascultare stabilă popoarele Moldovei, Valahiei, țări care se extind până la Marea Neagră... Să se transmită mulțumiri Înălțimii Sale, care a felicitat armata, lui Augusto Leopold pentru cucerirea acestei formidabile cetăți, căzută în mâinile creștinilor, tocmai în ziua de 5 iunie, zi în care s-a aniversat solemnă Sărbătoare a Corpus Domini, pe care Biserica Sfântă o celebrează peste tot cu glorioase triumfuri”⁸.

Din analiza acestui document se desprind unele aspecte de certă importanță. Este recunoscută poziția cetății Oradea, cel mai important centru strategic din Vestul Transilvaniei. Este descrisă cucerirea cetății de către turci. De o descriere mai detaliată se bucură cucerirea cetății de către austrieci, în anul 1692, care a determinat profunde transformări în viața politică, culturală, socială și religioasă a orașului Oradea.

Reproducem o imagine cu titlul: *FOGLIETTO CHE NON FALLA. TEMPO GUERRIERE FORTUNA CHE GIRA*, care face referire la o stampă realizată de gravorul Giuseppe Maria Mitelli în anul 1692. Acesta s-a născut la Bologna în 1634, fiind fiul cunoscutului pictor și gravor Agostino Mitelli.

Inscripția incizată centrală este următoarea:

FOGLIETTO CHE NON FALLA. TEMPO GUERRIER, E' FORTUNA, CHE GIRA.

Alte inscripții sunt: LAVORO (mai jos) și în centru, la dreapta: IO VOLTO.

Pe roată sunt inscripționate numele continentelor: EUROPA – ASIA – AFRICA – AMER.

Jos în stânga: TURCHIA. OIME STO MALE. E PIU CHE NON SI DICE.

În dreapta jos: IL GRAN VARADINO RIPRESO A' TURCHI. 1692.

În dreapta jos - semnătura autorului: G.M. MITELLI I.E.F

Reține atenția inscripția:

FOGLIETTO CHE NON FALLA. TEMPO GUERRIER, E' FORTUNA, CHE GIRA.

Foglietto che non falla sugerează trecutul pacific și identitatea care nu se pierde. *Tempo guerrier* ilustrează timpul justițiar.

Este reprezentată înfrângerea turcilor de către Imperiul Habsburgic, în anul 1692. Se poate citi: „Il Gran Varadino ripreso a Turchi” – *Oradea Mare recâștigată de la turci. 1692.*

Tot cu privire la acest eveniment este imaginea războinicului care strivește un turc. Alăturat sunt inscripționate cuvintele: „Turcia: Cât de mult sufăr. Mai mult nu se poate spune!”. În acest caz războinicul reprezintă Imperiul habsburgic care a învins Imperiul otoman.

Se impune să remarcăm simbolistica elementelor: clepsidra, crucea și minaretul. Clepsidra sugerează scurgerea timpului, dar și întoarcerea la origini, fapt care s-a întâmplat

⁶ *Ibidem.*

⁷ *Ibidem.*

⁸ *Ibidem.*

prin cucerirea cetății ocupată de către turci în anul 1660. Timp de 32 de ani Oradea a fost transformată în reședință de pașalâc.

Înfrângerea turcilor de către trupele imperiale conduse de generalul Donath Heissler a însemnat readucerea cetății Oradea în sfera lumii creștine, practic reîntoarcerea la origini, lucru sugerat și de prezența clepsidrei. Surprinderea minaretului în cădere indică triumful Crucii, al creștinismului. Personajul cu aripi care își ascute sabia poate reprezenta statul puternic, iar persoana care învârte roata întruchipează un stat mai mic. Acestea acționează împreună pentru a înfrânge statul inamic. Imaginea reprezintă o satiră la adresa războiului.

Lucrarea este un tablou alegoric cu privire la declinul imperiului otoman, „omul bolnav al evului mediu”.

FOGLIETTO CHE NON FALLA. TEMPO GUERRIERE FORTUNA CHE GIRA

Autor: GIUSEPPE MARIA MITELLI (Bologna 1634-1718)⁹

Anexă documentară

Archivio di Stato di Modena, *Miscellanea Avvisi a stampa*, busta n. 3

BREVE; E VERIDICA RELAZIONE DELL'IMPORTANTE ACQUISTO FATTO DAL SIG. GENERALE CO: HAYSLER DELL'INESPUGNABILE CITTÀ, E FORTEZZA DEL GRAN VARADINO RESOSI ALL'ARMI INVITTE DELLA MAESTÀ DELL' IMPERATORE IL GIORNO DELLI 5 DI GIUGNO 1692/, IN MODONA, NELLA STAMPERIA DEL DEGNI 1692

La fortissima, & antica Città del Gran Varadino, chiamata in tedesco Grossvardein, che à fronte della Transilvania regna su'l Fiume Cryso, il non più oltre à termini della Superiore Ungheria, è composta di trè Borghi, con un nuovo recinto alla Reale, la di cui gran Fortezza (che anticamente in trè piccole era distinta) ferve di deposito à Cadaveri de'

⁹ <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/730799> (accesat 21.11.2017).

due famosi Rè Sigismondo, e Ladislao. Questa Aerchiepiscopale, e gran Città sofferse l'anno 1598 ch'era in potere degli Austriaci un rigoroso Assedio con 60 m. combattenti sotto la condotta di Omar Bassa, mà dal valoroso coraggio di Melchiore Redern, e Kirel Georgi, che n'erano all'ora i Comandanti, restò quel Bassa per 12 volte bravamente respinto ne 12. Assalti che indarno tento con la perdita di 13 m. de' suoi, onde li convenne levarne disperatamente l'Assedio. Si viddero poi di nuovo costretti quel Presidio, e Borghesi di capitolare la resa ad Ali Bassa, che l'anno 1660 se ne passò furiosamente ad investire questa gran Piazza con 50 m. de' suoi, perche oltre la morte del Colonnello Ratz Ianos, che n'era il Comandante, andavano anco giornalmente minorando, e la Guarnigione, e li viveri, e sempre più disperata in essi la speranza de' bramati socorsi, risolse alli 7 di Agosto, dopò due mesi di duro assedio sloggiare l'avanzo di quel valoroso Presidio, unito a' Cittadini, che con 300 Carriaggi s'incaminò à Debreccino, e così questa gran fortezza resto in potere de' Traci.

Mà dopò la liberazione memorabile dell'Assedio di Vienna, e la presa di Buda, di Essech, e di molt'altre Piazze della Superiore, & inferiore Ungheria, è stato sempre a cuore a' Cesarei di riacquistare la sopradetta Piazza; onde conforme le congiunture de' tempi si è tenuta da' medesimi molti mesi bloccata, per vie più indebolire quel potente Presidio: Sinché alla fine conosciuta la necessità di stringerla con risoluto Assedio, prima che i Turchi, e Tekely co' Tartari fossero in stato di soccorrerla nella presente Campagna, come vanamente propalavano, ne fù dalla Maestà di Cesare appoggiata la direttione al valore, & esperienza militare del Generale Conte Haysler, che celeremente s'incaminò ad eseguirne i Cesarei comandi alli 5 di Maggio.

Pervenuto detto Generale sotto la Piazza, fatte le necessarie dispositioni, erette le Batterie, e levata l'acqua dal Fosso, cominciò à tormentarla con incessanti tiri di grossi Cannoni, e con la frequenza di un numero ben grande di Granate, e Bombe, alle quali però con pari ardire, e valore corrispondevano li Turchi, che non mancarono pure di fare ogn vigore numerose sortite, con spargimento di sangue da ambe le parti. Mà alla fine mancando a Difensori col vitto, anche la speranza de'socorsi, che indarno dal Tekely se li facevano sperare, e vedendo i Nostri in stato di attaccare il Minatore alla Piazza, stanchi dalle lunghe fatiche, e ridotti all'estremo de' patimenti, per non vedersi trucidare da' Vincitori, se à forza d'armi l'havessero espugnata, risolsero di spiegare Bandiera bianca, e di capitolare con le consuete conte Condizioni la resa à patti di buona guerra, che dal predetto sig. Generale, le furono fedelmente accordate.

Grande è stato per il Christianesimo il riacquisto di si gran Piazza, come quella, che veramente può dirsi l'Antemurale del Regno d'Ungheria, e che apre la strada à maggiori, e più gloriosi progressi; Che tiene in una stabile obbedienza i Popoli della Transilvania, e che pone in soggettione i Prencipi della Moldavia, e della Valachia, li di cui Paesi s'estendono fino al Mar Nero.

Dopò la resa di detta Piazza, sono anche cadute in potere de' Cesarei le vicine fortezze di Gyula e Genù.

Si porga dunque gratie all'Altissimo, che si è degnato di felicitare l'Armi dell'Augusto Leopoldo con la resa di questa formidabile Fortezza, caduta appunto nelle mani de' Fedeli il giorno delli 5 di Giugno, che è stato quello, in cui correva quest'anno la solennissima festa del CORPUS DOMINI, di cui la Chiesa Santa ne celebra da per tutto gloriosi trionfi...

